

HERMANN RÓBERT

ÚJVÁRY ISTVÁN ŐRNAGY 1849. ÉVI
NAPLÓJA A 45. HONVÉDZÁSZLÓALJ
TÖRTÉNETÉRŐL

Az 1848–49-es alakulatok történetének feldolgozása nem könnyű feladat. A szabadságharc végén az egyes alakulatok iratanyaga nagyjából elkallódott vagy elpusztult. A mintegy 160 honvédszászlóalj parancskönyvei közül összesen kettőt ismerünk teljes egészében, ezek egyike is a Klapka György vezérőrnagy által 1849. augusztus végén Komáromban felállított egyik zászlóaljé. A zászlóaljak mintegy 960 századparancskönyvei közül is alig egy tucat maradt fenn, ezek is jobbra töredékesen. A Vas megyei 45. honvédszászlóaljtól azonban egyetlen egy parancskönyvet sem ismerünk.¹

A másik lehetséges forrás a zászlóaljak saját iratanyaga lehetne, azonban 1848–49-ből alig néhány olyan alakulatról tudunk, amelynek legalább töredékesen fennmaradt az iratanyaga. Ilyen az ún. Bocskai csapat, illetve az ebből alakuló 52. és 53. honvédszászlóalj, amelyeknek legalább a szervezési időszakból megvannak az iratai. Ilyen a 63. honvédszászlóalj, valamint a Német Légión. Mindegyik alakulat iratanyaga a Hadtörténelmi Levéltár 1848–49-es időrendi sorozatában található, dátum szerint szétosztva. A 45. honvédszászlóaljnál azonban nincs saját iratanyaga.

A harmadik lehetséges forrást az alakulatok által küldött jelentések, hivatalos iratok képezhetnék. Miután azonban az adminisztratív fegyelem nem volt erős oldala a honvédsereg alakulatainak, s a vereséget követően felmérhetetlen mennyiségű anyag pusztult el, ez is csak nagyon kevés alakulathoz jelent tényleges segítséget. Sajnos, a 45. honvédszászlóalj missziliseiből is alig egy tucatnyit ismerünk, s pld. a zászlóalj harcjelentéseinek vagy veszteségkimutatásainak egyike sem ismert.

Így maradnak a „kerülőutak”. A primér források közül ilyen a dandárok, hadosztályok, hadtestek saját iratanyaga, különös tekintettel a hadijelentésekre vagy parancsokra. Ebben a tekintetben a Vas megyei, szombathelyi felállítású 45. honvédszászlóaljjal nem állunk rosszul, hiszen 1849. április elejéig a Kmety-dandárra, majd -hadosztályra vonatkozó parancsok és intézkedések nagyjából megvannak a feldunai, majd VII. hadtest parancskönyvében. 1849 májusától a Kmety-hadosztály saját iratanyaga viszonylag jelentős, s kitar egészen 1849 július végéig.² Más kérdés, hogy mind az em-

¹ *Csapó Zoltán – Hermann Róbert – Jánosi András: A dunántúli önkéntes mozgó nemzetőrség 1848-as „parancsolatkönyve”. = Hadtörténelmi Közlemények (továbbiakban: HK), 1998. 1. sz. 216-281. p.*

² Az 1849. május végétől július elejéig terjedő időszak iratanyaga nagyjából nyomtatásban is hozzáférhető. *Andrássy Antal: Felderítő és információs jelentések a Kmety-hadosztálynál 1849 nyarán.*

lített parancskönyvben, mind a Kmety-hadosztály iratanyagában a 45. honvédszászlóalj csak esetlegesen fordul elő, azaz, jobbra a hadosztályra, illetve a dandárokra vonatkozó parancsok és egyéb intézkedések teszik lehetővé a zászlóalj történetének követését.

A következő lehetőséget a zászlóalj tisztjeinek és katonáinak naplói vagy visszaemlékezései jelenthetik. E tekintetben korábban csak dukai Takács Gyula önéletrajzi levelére, pontosabban, annak kivonatosan publikált változatára támaszkodhattunk.³ Jómagam is ezt használtam, amikor húsz évvel ezelőtt megírtam a vasi 44. és 45. honvédszászlóalj szervezéstörténetét és hadi krónikáját.⁴

Néhány éve azonban Pászti László doktori értekezése felhívta a figyelmemet arra, hogy a Hadtörténelmi Múzeum Könyvgyűjteményében megtalálható Újváry Istvánnak, a zászlóalj első parancsnokának 1849. január 25. és 1849. május 18. között vezetett naplója, ami lehetővé teszi az alakulat történetének a korábbinál pontosabb megírását.⁵

Magának a naplónak a léte egyébként nem volt ismeretlen a kutatás számára, ugyanis Aggházy Kamil, a Hadtörténelmi Múzeum egykori igazgatója a Buda 1849-es visszavételéről szóló monográfiájához felhasználta az 1849 májusi feljegyzéseket.⁶ Ennek sajtó alá rendezése során azonban jómagam úgy véltem, hogy a napló a második világháború során eltűnt vagy elpusztult; ezért is örültem különösen annak, hogy Pászti László (újra) megtalálta a kéziratot.

A napló írója, Újváry István 1796-ban született (Győr-)Szemerén, más adat szerint a Vas megyei Alsóságon 1798-ban, magyar, római katolikus vallású nemes családban. 1813–1842. a 62. és 31. gyalogezredben szolgált, s századosként nyugalmazták.

1848. május 3-án alkalmazását kérte az Országos Nemzetőrségi Haditanácstól, s június 19-én a Vas megyei nemzetőrség egyik zászlóaljának őrnagyává nevezték ki. A megye nemzetőségének egyik szervezőjeként lett a szombathelyi járás zászlóaljának parancsnoka. Júliustól mozgósított alakulatával Vidos József nemzetőri ezrednek soraiban, a 3. zászlóalj parancsnokaként részt vett a Dráva-vonal őrzésében, majd a horvát sereg elleni harcokban. Ott volt Kanizsa 1848. október 3-i felszabadításánál, ahol kitüntette magát Kiskanizsa elfoglalásánál. Ezt követően Vidos több zászlóaljával együtt visszatért Vas megyébe.

November 11-én, november 1-jétől számítandó ranggal és illetménnyel nevezték ki honvéd őrnaggyá, és a Szombathelyen alakuló 45. honvédszászlóalj parancsnokává. Decemberben Perczel Mór vezérőrnagy Mura-menti hadtestéhez osztották be, de miután az alakulatot nem sikerült felfegyverezni, közvetlenül a fővárosba küldték.

In: Somogyi Múzeumok Közleményei. 4. Szerk. Mészáros Balázs. Kaposvár, 1981. 217-242. p. (rengeteg leíterjakabbal a német fordításokban); *Hermann Róbert*: A csornai ütközet története és okmánytára. 1849. június 13. Sopron, 1999. 308 p.; *Hermann Róbert*: Az iházi ütközet emlékkönyve, 1849–1999. Pápa, 1999. 220 p.

³ *Smidt Lajos*: Egyéni élmény a szabadságharcból. = Vasi Szemle, 1967. 4. sz. 593-596. p.

⁴ *Hermann Róbert*: A 44. és 45. honvédszászlóalj története. In: Előadások Vas megye történetéről. 3. Szerk. Tilcsik György. Szombathely, 2000. 377-412. p. (Vas megyei levéltári füzetek; 9.)

⁵ *Pászti László*: A magyar honvédsereg harcászata az 1848–49-es szabadságharcban. Bp., 2013. 96., 223., 225. p.

⁶ *Aggházy Kamil*: Budavár bevétele 1849-ben. S. a. r. az előszót és a jegyzeteket írta Hermann Róbert, Czaga Viktória, Kreutzer Andrea, Szoleczky Emese, Tóth Orsolya. Bp., 2001. 1-2. köt. 503, 447 p. (Budapest történetének forrásai)

Újváry István őrnagy (1796–1873)

<https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/tabornokok-es-torzstisztek-az-184849-evi-szabadsagharcban-23DD/iii-eletrajzi-adatok-273C/torzstisztek-27A0/ujvary-istvan-2BBE/>

1849. január elején Vácra irányították, majd az oda érkező a feldunai (később VII.) hadtesthez osztották be alakulatával, ahol dandárparancsnok lesz. Végig küzdötte a téli és a tavaszi hadjáratot, bár – mint a naplóból is kiderül – komoly összeecsapásba Buda bevételéig nem került. Május 3-án a kanizsai ütközetben játszott szerepéért kitüntették a Magyar Katonai Érdemrend 3. osztályával.

Május második felétől Buda város térparancsnoka, majd a feldunai hadsereg tábori kórházainak főfelügyelői tisztét töltötte be. (Új beosztása nyilván összefüggésben lehetett azzal, hogy május 18-áról származik az utolsó naplófeljegyzése). Augusztus elejétől alezredesi rangban, a Paulis-Világos-Radna térségben összpontosított tábori kórházak főparancsnoka volt a szőlősi fegyverletételéig.

Aradon volt cs. kir. tisztként 12 év várfogságra ítélték 1849. nov. 24-én, az ítéletet Haynau december 5-én erősítette meg. (A halálos ítéletet azért kerülte el, mert májustól nem teljesített fegyveres szolgálatot, s a hadbíróság előtt ezt a trónfosztással szembeni ellenállás bizonyítékaként interpretálhatta). Olmützben raboskodott, 1852. július 17-én amnesztiát kapott, ezt követően szabadult. A kiegyezés idején telekkönyvi hivatalnok volt, a Vas megyei Honvédegyelet tagja. Szombathely, 1873. szeptember 7-én hunyt el.⁷

⁷ Életrajzára ld. *Bona Gábor*: *Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban*. 4. bőv. kiad. 2. köt. Miskolc, 2015. 573. p.; *Barsi József*: *Utazás ismeretlen állomás felé 1849–1856 és Berzsenyi Lénárd rajzai*. Az olmützi foglyok arcképsorozata. S. a. r. Simon V. Péter. Bp., 1988. 400. p. (Bibliotheca Historica)

A napló összesen 69 oldalból áll, de a szövegnek mindössze a fele, kb. 34 oldalnyi terjedelem tekinthető tényleges naplónak, a többi hivatalos iratok, diszpozíciók, napiparancsok, hadosztályparancsok ismertetése. Vegyes műfajú munkáról van tehát szó, ami valahol félúton van a dandár-parancskönyv, a dandár hadműveleti napló, illetve a tényleges napló között.⁸

Ugyanakkor rendkívül fontos, és a maga nemében páratlan forrást képez, ugyanis a feldunai, majd a VII. hadtest történetéről hasonló részletességű és kidolgozottságú, az eseményekkel egy időben keletkezett más ilyen forrást nem ismerünk. A fennmaradt egyéb naplók többnyire legénységi állományú, vagy alacsony beosztású tiszti rangú személyektől származnak,⁹ s Györfy Endre naplójának kivételével legfeljebb a menetállomásokat rögzítik.¹⁰ Egyedül azt fájllalhatjuk, hogy Ujváry csak 1849. február elején kezdte meg feljegyezni tapasztalatait, s hogy május 18-ával a naplójegyzetek véget érnek.

Az Ujváry naplójánál részletesebb elbeszélő források mindegyike a szabadságharc leverését követően keletkezett, s éppen a kor hangulatának a megragadására alkalmatlan, sőt, némelyikükön érezhető egyfajta dezillúzió.¹¹ Pongrácz István őrnagy napló-szerűen kidolgozott, 1896-ban megírt emlékiratán is látszik az addig megjelent visszaemlékezések és szakirodalom hatása.¹²

A szövegben megtalálható a feldunai, majd VII. hadtest összesen 26 diszpozíciója, valamint 18 egyéb okmány (napiparancs, hadosztály- és dandárparancs, jelnév, jelszó és tábori hang lista, stb.) Maguk a diszpozíciók többnyire ismertek a feldunai, majd

⁸ Hadtörténelmi Múzeum, Budapest. Könyvgyűjtemény. No. 7780. „Ujházi őrgy. 45. zlj. pk. naplója (jegyzetek).”

⁹ Vidos Elek naplója. Országos Széchényi Könyvtár (továbbiakban: OSZK), Kézirattár. Duod. Hung. 135.; Jármay Ármin naplója, 1849. január 1. – augusztus 20. Magyar Nemzeti Múzeum. Újkori Dokumentumgyűjtemény. 1970.1.; *Georg Ruster*: Kleine Tagebuch. Hadtörténelmi Levéltár (továbbiakban: HL) Az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc iratai. 52b-7/6.

¹⁰ Györfy Endre honvéd főhadnagy naplója. In: *H. Szabó Lajos*: Naplók, versek, levelek a szabadságharc korából. Pápa, 1998. 9-24. p.

¹¹ [*Üchtritz, Emil*] Görgey und die Capitulation bei Világos. Von einem Officier des Generalstabes der ungarischen Armee. Leipzig, 1850.; *Hermann Róbert*: Duka Tivadar visszaemlékezése. = Fons, 1997. 2. sz. 149-178. p.; *Steier Lajos*: Beniczky Lajos bányavidéki kormánybiztos és honvédezredes visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-iki szabadságharcról és tót mozgalomról. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Emlékiratok. Bp., 1924.; *Görgey Artúr*: Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben. S. a. r. Katona Tamás. Pro Memoria. 1-2. köt. Bp., 1988. (eredetileg: Leipzig, 1852.); Adatok Platthy István, honvédőrnagy naplójából. In: *Vahot Imre – Gánóczy Frigyes*: Honvédek könyve. Történelmi Adattár az 1848-ki és 1849-ki magyar hadjárattól. 3. köt. Pest, 1861. 76-108. p.; *Görgey István*: 1848 és 1849-ből. Élmények és benyomások. Okiratok és ezek magyarázata. Tanulmányok és történelmi kritika. Franklin Társulat, 1-3. köt. Bp., 1885–1888.; Egy Sáros vármegyei honvéd naplója. Vilcz Boldizsár 1848/9-i honvédszázados elbeszélése után írta Vilcz János. Eperjes, 1898.; *Hatala Péter*: Ötven év előtt. 1848-iki márczius 15-től Világosig. Bp., 1898.; *Székely Károly*: Naplótöredékek és följegyzések az 1848–49-iki szabadságharcról. (Trskó János emlékirata). Nagy-Tapolcsány, 1901.; *Zámbelly Lajos*: Erinnerungen, Beobachtungen und Verwendung eines alten Honvéds im ungarischen Freiheitskampfe 1848 und 1849. HL Tanulmánygyűjtemény. 782. Részleteit ld. *Zámbelly Lajos*: Emlékiratok 1848/49-ből. Hazánk, szerk. Abafi Lajos. 11. köt. 1889. 173-190., 267-279., 354-369. p.; *Bulla György – Zambelli [sic!] Lajos*: Pöltenberg és a kápolnai csata. Klapka tbk. czáfolatául. Kolozsvár, 1894.; *Hermann Róbert*: Zámbelly Lajos honvédezredes emlékirata az 1849. évi tavasi hadjáratról. = Hadtörténelmi Közlemények, 2016. 4. sz. 1105-1139. p.

¹² OSZK Kézirattár. Oct. Hung 1142. Pongrácz István 1848–49-es naplójának 1896-os átdolgozása.

VII. hadtest parancskönyvéből, a többi okmány viszont nem, azaz, a napló ebből a szempontból is fontos forrása a hadtest történetének.

A munka tehát eléggé vegyes műfajú, hiszen keveredik benne a parancskönyv, a hadműveleti napló és a személyes napló. Ugyanakkor 1849. április 7. után megszűnik a diszpozíciók és egyéb parancsok közlése, a folyamatos elbeszélést ezután csupán két helyen szakítja meg a jelnév, jelszó és tábori hang lista. Egyes részeknél jól látható, hogy Újváry nem az eseményekkel egy időben, hanem néhány nappal azok megtörténte után jegyezte fel egy-egy nap krónikáját. A naplójellegű részek a február 6-i bejegyzés kivételével magyar nyelvűek, vegyesen tollal, illetve írónnal írottak.

Az alábbiakban a tényleges naplót tesszük közzé, a február 6-i bejegyzést magyar fordításban, a többit magyar eredetiben. A diszpozíciók és egyéb hivatalos okmányok közlésétől eltekintettünk, viszont a szöveg közben kurzívval jelezzük, hogy ezek a napló mely részén található. A szöveg közlésénél a mai helyesírási és központoszási szabályokat alkalmaztuk, kivéve a tájnyelvi alakokat, illetve a magyar nyelvben nem rögzült idegen szavakat. Az egyes személyek életrajzait Bona Gábor tiszti adattárai alapján közöljük.¹³

ÚJVÁRY ISTVÁN NAPLÓJEGYZETEI

1849. február 6. – május 18.

Görgei Artúr vezérőrnagy napiparancsa, Besztercebánya, 1849. január 25.

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Besztercebánya, 1849. január 25. (január 26-ára)

Jelnév, jelszó és tábori hang lista, 1849. január 26-31.¹⁴

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Besztercebánya, 1849. január 25. (január 27. – február 3.)

Jelnév, jelszó és tábori hang lista, 1849. február 1-8.¹⁵

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Csütörtökhegy, 1849. február 3. (február 4.)

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Lőcse, 1849. február 4. (február 5.)

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Lőcse, 1849. február 5. (február 6.)

Február 6-a.

A dandár hajnali 3 órakor riadódobolás közepette kivonult, viharos éjjel Olasziba vonult, ahová reggel 10 órakor megérkezett. Igen szorosan beszállásoltunk; az emberek jőszerivel semmit sem kaptak enni. – 3 órakor a dandár a Kmety-dandárral elvonult – 2 órára megállt Krompachon – ezt követően az egész éjjel a Hámor-hegyen át vo-

¹³ *Bona Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban.* 1. köt. A-Gy. Bp., 1998., 2. köt. H-Q. Bp., 1998., 3. köt. P-Zs. Bp., 1999.; *Bona Gábor: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban.* Bp., 2008–2009. 1-2. köt.; *Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban.* 4. bőv. kiad. Miskolc, 2015. 1-2. köt. Online változatukat ld. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek>

¹⁴ Nem szerepel a feldunai, majd VII. hadtest hadparancsainak jegyzőkönyvében. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) P 295. A Görgey-család levéltára. b/35. fasc. Az 1848–49. magyar feldunai, utóbb VII. hadtest (Görgei Artúr, Gáspár, Pöltenberg tábornokok) eredeti hadparancs jegyzőkönyve. Dispositions Protokoll. (továbbiakban: MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.)

¹⁵ Az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.-ben nem szerepel.

nulva, február 7-én reggel $\frac{3}{4}$ 6-kor Hámor elé megérkezett, megtámadta az ellenséget, amely egy percre sem állt ellen. Az üldözés Bélán át történt, reggel 11 órakor ért véget, amikor is Hámorra visszatértünk.¹⁶ Itt megálltunk, némi szalonnát, igen kevés kenyeret és pálínkát osztottak. – 3 órakor elvonultunk onnan, és este Volkmárra érkeztünk. – Egy órával a megérkezést követően, riadót vertek, mindenki kivonult; egy osztály vadász és huszárok a hegycsúcsra mentek fel, kiállították az előőrsoket. Egy osztály és 3 ágyú állást foglalt. Ennek oka az volt, hogy néhány menekvő, akik az erdőben szóródtak szét, éhség által üzetve, Hámorra jöttek, ahonnan a híradás Volkmárra jött, és a kivonulást ez okozta. $\frac{1}{2}$ 9-kor ismét visszatértünk Volkmárra. Semmilyen élelmet nem találtunk. 8-án a dandár Berkire vonult, ahol dőzsöltünk, mert a legénység fejenként fél üveg [bort] kapott – és krumplit és az egész zászlóalj 140 nagy kenyeret. 9-én a dandár ismét visszatért Volkmárra. Este 7 órakor még mindig semmi hús és semmi kenyér.

*Jelnev, jelszó és tábori hang lista, 1849. február 9-15.*¹⁷

*Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Eperjes, 1849. február 9. (február 10.)*¹⁸

Kmety György ezredes hadosztályparancsa, Szepesbela, 1849. február 10. délelőtt fél 11 órakor.

Hadosztályparancs vagy diszlokációs jegyzék a Kmety-hadosztály számára, Szepesbela, 1849. február 16.

*Jelnev, jelszó és tábori hang lista, 1849. február 16-23.*¹⁹

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Mezőkeresztes, 1849. február 24. (február 25.)

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Mezőkeresztes, 1849. február 25. (február 26.)

*Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Maklár, 1849. február 28. (?)*²⁰

Diszlokációs jegyzék a VII. hadtest számára, Ivánka, 1849. március 1.

*Birsy József őrnagy, Poroszló, 1849., március 2. Jelnev, jelszó és tábori hang lista, 1849. március 2-8.*²¹

Kmety György ezredes hadosztályparancsa, Tiszafüred, 1849 március 4.

[Február] 23-kán Kisvadásziban szállásolt a dandár egy része.

Február 24-én vonult be Miskolcra, igen szíves fogadtatásban részesült.

¹⁶ Az összeütközés részleteiről csak annyit tudunk, amennyit a 45. honvédszászlóalj egy kitüntetési előterjesztése megőrzött róla. Eszerint „amidőn az ellenség futva Hámorból kivonult, a 2-ik század jobbra a hegyekre vezényeltetett, onnét és az ott elterjedő erdőből az ellenséget, melynek egy csapatja oda menekült, kiűzendő. A század előtti csatázási láncolat [csatárlánc – H. R.] az ellenséges csapatra bukkanván, azzal lövéseket váltott. Böröndi Józsefre, mint csatárra egy ottocsányi ezredbeli ellenség puskáját rásütötte, azt említett honvéd rohanva bátran szuronnal megtámadta, és elfogta, fegyverét elvette”. Jekelfalva, 1848. febr. 15. MNL OL H 75. hadügyminisztérium. Általános iratok. 1849:23268. Az összecsapást a cs. kir. 2. (otocsáci) határőr gyalogezred története nem említi. *Bach, Franz: Otočaner Regiments-Geschichte. Vom Ursprung dieser Gegend, ihrer Bevölkerung und ihrer Schicksale.* Karlstadt, 1851–1853. 253. p.

¹⁷ Az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.-ben nem szerepel.

¹⁸ A naplóban február 10-ei dátummal szerepel, de az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. No. 337. szerint február 9-én adták ki február 10-ére.

¹⁹ Az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.-ben nem szerepel.

²⁰ Az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.-ben nem szerepel.

²¹ Az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.-ben nem szerepel.

25-kén délutáni egy óraker az egész Kmety-osztály felállított a miskolci piacon; innend megindult Harsányba – a 45-ik zászlóalj Kisgyőrbe; jól éltünk a reform[átus] prédikátornál.

26-án Ábrányban; a 45. zászlóalj Darócra. Szállásoltam Majtényi Lászlónál. Egész délután hallatszott az ágyúzás; vívatott a kápolnai csata.

27-én Darócról a 45. z[ászló]aljjal és 2 sz[ázad] Vilmos husz[árral]²² Darócról Kövesd felé megindultam, ott az osztállal csatlakozandó; de az már ott átvonulván, utána folytatánk marsunkat. Útközben szüntelen hallatszott az ágyúzás, a verpeléti csata vívatott. – A Kerecsendnek vezető úton Szihalomnak tartva nyomultunk előre, esti 4 óraker Kerecsend fölött érkezünk meg, hol az osztályhoz csatlakozánk. Az aznap csatázott hadsereg, Klapka²³ alatti, hátravonult – a 44. zászlóaljjal itt találkozánk, ők vissza-, mi előre mentünk; egymást, mint vasi testvéreket, éljennel üdvözlénk; a tisztek véreleg²⁴ ölekezének – a pillanat rövid volt, de örömteljes és magasztos.

Az osztály csapat alakú csatarendben állott – de mivel az ellenség visszavonult, a véres nap leáldozott, így a véres munka is megszüntetett [sic!], a fegyverek, amint fél-osztályi csapatban állánk, gulyába²⁵ rakattak, s a legénység leheveredett. Ez nap 9 órát marsoltunk, mit sem ettünk. Estve 7 óra tájban $\frac{1}{4}$ részlet kenyér osztatott, és egypár lat szalonna minden főre. Táborig tüzeink fellobogtak, s mi körül leheveredtünk, míg mások szükségéink fedezésében fáradoztak. – Jobbról tőlünk a szőlőhegyen Simon²⁶ dandárja táborozott; tüzeik vígabban lobogtak, mint a mieink.

Niczky Pál százados²⁷ előőrségre rendeltetett a falu azon szélére, mely az ellenség felé esett. – Az ellenség egy dombon tanyázott, tőlünk átellenben, tüzei vígabban lobogtak, mint a mienk, mivel táborjuk erdős helyen volt.

28-d. éjfélt után 2 óraker Divicsék százados²⁸ századjával rendeltetett ki, az ellenséget felriasztandó; feladatát pontosan bevégezé. Niczky százados cirkálói [sic!] egy elenséges lovas cirkálókra [sic] bukkantak, s azokat megszalaszták.

²² A cs. kir. 10. huszárezred viselte III. Frigyes Vilmos porosz király nevét.

²³ Klapka György (1820–1892), kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848. október 16-tól honvéd őrnagy, november–decemberben a bánsági hadtest vezérkari főnöke, 1849. január 9-től ezredes, a felső-tiszai, majd az ebből alakuló I. hadtest parancsnoka, március 31-től vezérőrnagy, májusban helyettes hadügyminiszter, majd a hónap végétől komáromi vár- és hadseregpáncsnok. Emigrál, 1867 után hazatér.

²⁴ Ti. testvérileg.

²⁵ Ti. gulyába.

²⁶ Simon András (1795–1849), cs. kir. főszázados a 48. (Ernő) gyalogezred 3. zászlóaljában, 1848. október 24-től őrnagy, zászlóaljparancsnok, 1849. január 5-től dandárparancsnok, majd a feldunai (később VII.) hadtest főhadiszállás oszlopának parancsnoka. Szélütésben hal meg néhány nappal alezredesti kinevezése előtt.

²⁷ Niczky Pál (1824–1877), Nógrád megye főjegyzője, 1848 szeptemberétől a Vas megyében alakuló önkéntes nemzetőrszászlóalj főhadnagya. November 11-től százados a 45. honvédszászlóaljjában. Buda bevétele után kiténtetik a Magyar Katonai Érdemjel 3. osztályával. A június 13-ai csornai ütközetben megsebesül. Besorozzák, a kiegyezés után ismét Nógrád megye főjegyzője.

²⁸ Divicsék György (1822–1864), kilépett cs. kir. tizedes. 1848. november 11-től főhadnagy a Vas megyében szervezett 45. honvédszászlóaljnál. 1849. február 1-jétől százados. A június 13-i csornai ütközet után kiténtetik a Magyar Katonai Érdemjel 3. osztályával, majd az 1. vadászrezd Kmety-had-osztályhoz beosztott 1. osztályának parancsnoka lesz. Kimenekül, tiszt lesz a török hadseregben.

Táborunk nem a legkellemesebben volt, mivel egy fanyar éjnyugoti szél a tetőn jól kiszellőztetné ruháinkat. Legényem hátra lévén bundámmal, így én is jól kiszellőztettem vékony köpenyemben.

27-kén²⁹ az osztály visszavonult innen Maklárón át Mezőkövesdre. Az első osztály a 45. z[ászló]aljából – 2 sz[ázad] Vilmos-huszárral 2 löveggel tevék az utócsapatot. Az ellenség utánunk nyomult, haladásunk lassan történt.

Mezőkövesd alatt délutáni 4 órakor utócsapatunk néhány kartácslövessel megtámadtatott. Erre az egész osztály csatarendbe fejlődött, de a megtámadás oly nyomatóosan történt, hogy alig valánk képesek állásunkban tömeget képezni.

Az országúttól jobbra a 10. és 23-ik z[ászló]alj – balról Beniczki-csapat,³⁰ magyar vadászok, 45. zászlóalj. Faváry³¹ üteg három lövege az út mellett jobbról hatalmasan dolgozott. Két osztály vértessé a balszárnyra tartva, előtte nyomult vágatva. Erre a jobbról felállított Vilmos-huszárok egyik osztálya Mezey őrnagy³² vezénylete alatt, dandárom arcvonala előtt a centrumból a balszárnyra száguldott, de a vértessé már tömegeim balszárnyát majdnem túlhaladák, így baloldalam ebben a pillanatban egészen fődözetlen volt. Ekkor tüzet adni parancsoltam, és a 45. z[ászló]alj tömegét az ellenséges lovasság felé szuronyt szegezve és folyvást tüzelve megindítam. Dicséretet érdemlett e pillanatban a 6-ik század, mely éppen a tömeg élén állott. Erre az ellenség lovassága megfordult, huszárajaink magokat össze szedvén vitézül bevágtak, sokat leaprítettak. Amíg ezek a balszárnyon történtek, három ellenséges ágyú az országúton előre nyomult, és keményen reánk ágyúzott. A jobbszárnyon lévő Miklós-huszárok³³ előre ruktattak [sic!] ezen három ágyúnak visszatérő útjokat elvágta, s el is fogták. [Mellette irónnal:] 2 halottunk, 11 sebesült.

Amíg ezek történtek, mezőkövesdi gyöpön tanyázó Klapka hadtest felállítatott, és osztályunk balszárnyát annyival hosszabbítá, hogy az ellenség arcállása túlszárnyalással fenyegettetett, mire az ellenség visszavonult. Csatarendünk szilárdítatott, a második vonalban a gránátosok³⁴ és Wasa-gyalogság³⁵ állott. Az első vonal osztályonként

²⁹ helyesen: 28-án

³⁰ Beniczky Lajos (1813–1868), bányavidéki kormánybiztos, nemzetőr őrnagy, 1849. április 21-től honvéd alezredes, különítményparancsnok. Várfogságot szenved. 1868-ban máig tisztázatlan körülmények között meggyilkolják. – Az alakulatot ő szervezte a bányavárosok önkénteseiből.

³¹ Faváry (1848-ig Holczer) József (1812–1885). Kilépett cs. kir. tűzmester, bécsi műszaki főiskolai hallgató. 1848 tavaszán részt vesz a bécsi forradalomban, az Akadémiai Légión segédtisztjévé választják. Szeptember 22-től hadnagy a honvéd tüzérségnél. November 25-től főhadnagy, a 4. hatfontos lovasüteg parancsnoka a feldunai hadseregben ill. hadtestben. E beosztásában december 3-tól százados. A szabadságharcot az említett (VII.) hadtest kötelékében küzdi végig. 1849. április 11., a világosi fegyverletételig az említett hadtest tüzérparancsnoka, végül őrnagyi rangban. Nyugalmazott állami főmérnöként hal meg.

³² Mezey Károly (1805–1878), cs. kir. főhadnagy, 1848. október 27-től honvéd alszázados, 1849. január 4-től őrnagy, a 10. (Vilmos) huszárezred parancsnoka, március 16-tól alezredes, május 6-tól ezredes. Várfogságot szenved.

³³ A cs. kir. 9. huszárezred viselte I. Miklós orosz cár nevét.

³⁴ A cs. kir. 2. (Sándor), 32. (Ferdinand d'Este) és 39. (Dom Miguel) gyalogezredek két-két gránátoszázadából álló, hatszázados gránátos zászlóalj, amelynek parancsnoka Johann Weissl von Ehrenruth (1797–1877) őrnagy volt.

³⁵ A cs. kir. 60. gyalogezred viselte Wasa Gusztáv svéd trónörökös nevét. Az ezrednek az 1. zászlóalja szolgált a VII. hadtestben.

félszázad csapatban az előrenyomulás dobszóval történt, de fájdalom, Dembinski³⁶ által megállítatánk, s így győzelmünk tökéletesbítése gátoltatott, Alkonyat után Mezőkövesd alá vonultunk, ott tábort ütvén.

Másnap, 1-ső Mártii, az osztály Sz[ent]Istvánra ment, ott élelem osztatott, de amidőn annak elköltéséhez készülne, a balszárnyon Egerfarmosnál,³⁷ mire mi is felálltunk, parancsot várandók. Alkonyodás után Lövőre indultunk, hol sok fáradsalmak, erek át-gázolása után, éjfél után egy óraker az ottani táborba megérkeztünk.

Március 2-án Poroszlón csatalkoztunk majdnem minden osztályaival a Görgei-hadseregnek. Itt hideg és faszűk³⁸ táborunk volt; élelmet kaptunk ugyan, de főzőedényeink nem lévén, a húst csak fanyársakon pörköltük – s só nélkül ettük. – A hadsereg minden részei átvonultak Tiszafüredre, Kmety-osztály maradt utócsapatul, mi is reggel 4 1/2 óraker megindultunk, s Tiszafüredre vonultunk, reggeli 7 óraker az ottani táborba szőlők alatt beszállottunk. Jó tanyám volt egy szőlőspincében. Itt vesztegeltünk 3., 4., 5., 6., 7-kén – 8-kán délután 2 óraker innen megindultunk, és alkonyatker Egyekre érkeztünk.

[Iránnal betoldva:] 4-kén³⁹ ágyúzás hallatszott Szolnok felől – Szolnok bevetele – 5 reggel a hídfő megtámadtatott, de siker nélkül.⁴⁰

Ez nap Ichritz őrnagy⁴¹ dandárja, a 33. zászlóalj – és a 2-ik beszercei zászlóalj⁴² – 1 osztály Nádor-huszár⁴³ osztatott az 5-ik gyalogüteggel hozzánk. – Itt meg kell jegyezmem, hogy legénységünk főzőedények hiánya miatt, miért egedül az intendandúra kárhoztat[hat]ó, tizednap óta főttet nem ettek – mi, ezer szerencse, ha valami veszéles [sic!] nyavalyát nem fejt ki.

9-kén parancsunk van 10 óra után az indulásra kész lenni.

Csegénél híd készül a Tiszán, alkalmasint ezen átkelünk, és offensiv⁴⁴ működendünk.

³⁶ Dembiński, Henryk, gróf (1791–1864), az 1830–1831. évi lengyel szabadságharc tábornoka, rövid ideig fővezére, 1849-ben honvéd altábornagy, februárban a honvéd főszereg parancsnoka, április-június között az északi hadsereg (IX. hadtest és különítmények) parancsnoka. Júliusban a honvéd-sereg vezérkari főnöke, augusztus elején a főszereg parancsnoka. Emigrál.

³⁷ Itt nyilván kimaradt: ágyúdörgés hallatszott.

³⁸ Tűzfűtésben szűkölködő.

³⁹ Valójában március 5-én.

⁴⁰ Valójában a cs. kir. csapatok elfoglalták Poroszlót, ami lehetetlenné tette a tiszafüredi átkelő használatát.

⁴¹ Emil Üchritz báró (1808–1886), cs. kir. főszázados, 1848. november 11-től a 12. (Nádor) huszárezredben szolgál, 1849 januárjában őrnagy és osztályparancsnok ugyanott, február 5-étől alezredes és dandárparancsnok a VII. hadtestben. Június 26-tól ezredes, egyben a hadtestté szervezendő Kmety-hadosztály újonnan alakított lovashadosztályának parancsnoka. Augusztus elején Kmety csapataitól Görgei feldunai hadseregéhez kerül, s a fegyverletételig a III. hadtest lovashadosztályának parancsnoka. Aradon sorozóbizottság elé állítják, de aztán mint porosz alattvalót, Poroszország közbelépésére kiutasítják az országból. 1866-ban a poroszországi magyar légión ezredese.

⁴² A Besztercebányán a felvidéki megyék újoncaiból felállított 2. besztercebányai zászlóalj, a későbbi második 124. honvédzászlóalj.

⁴³ A cs. kir. 12. huszárezred viselte a mindenkori nádor nevét.

⁴⁴ Támadólag.

*Jelné, jelszó és tábori hang lista, 1849. március 9-16.*⁴⁵

A fentebb írt mezőkövesdi csatának részünkről Mezey őrnagy a Vilmos-, Schmidt százados⁴⁶ ugyan a Vilmos-huszároktól Domsdorf százados⁴⁷ a Hunyadi-husz[árok-tól],⁴⁸ tetemesen megsebesültek, ezen felül 1 altiszt és 7 közvitéz – két halott eredmé-nye lőn az ellenség megfutamodása és három ágyú elfogása.

A csegei híd nem készült el, az egész Görgei-hadtest Tokaj felé vonult. Kmety-osztály 10-kén délutáni 1 órakor Egyekről megindult, és éjfél után 1 órakor Polgárdiban megérkezett, hol dacára annak, hogy ott már Poeltenberg-osztály lovassága s egy része a gyalogságnak be volt szállásolva, kvártélyokba szállt.

11-kén Poeltenberg osztlálya Lökre ment; Kmety helyben maradt.

12-kén reggeli 7 órakor ez utóbbi Sz[ent]Mihályra vala marsolandó – Polgárdiban átvettem az osztály vezényletét. Szállva valék vagy tizenketted magammal a katolikus lelkésznel – jól esett az ágyban s levetkezetten hálás – ebéd és jó vacsora.

[Írónnal betoldva:] 13-kán Polgárdiban szállásolt az nyugnapot tartott az osztály.

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Tiszalök, 1849. március 12. (március 12-13.)

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Tiszánagyfalu, 1849. március 13. (március 14.)

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Tokaj, 1849. március 14. (március 15.)

Kmety György ezredes hadosztályparancsa (?), Szerencs, 1849. március 15. (?) (március 16.)

13-kán Sz[ent]Mihályról Esztlárba,⁴⁹ hol a Kállay-kastélyban rossz szállásban, de még rosszabb ebéd- s vacsorában részesültünk. – A tokajji híd felé tartott az egész Görgei-hadtest, elhatározva nem lévén marsunk célja. Az egész hadtest a következő osztályokból állott, miután Guyon⁵⁰ dandárja felosztatott: Poeltenberg,⁵¹ Gáspár,⁵² Kmety, Simon és Liptay-csapat.⁵³

⁴⁵ Az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.-ben nem szerepel.

⁴⁶ Schmidt Albert (1821–1889), cs. kir. hadnagy a 10. (Vilmos) huszárezredben. 1848 szeptemberében ezrede négy századával haza vezénylik. Október 27-től főhadnagy alakulatánál, a feldunai seregben. A téli hadjárat során százados lesz (1849. jan. 5./1848. dec. 16.). 1849. június 27-én őrnaggyá léptetik elő, július 21-én rokkantként, alezredesi címmel nyugalmazzák. A szabadságharc után vizsgálati fogságot szenved.

⁴⁷ Thomstorff, August (1817–?), cs. kir. hadnagy a 6. (Württemberg) huszárezredben, 1848. szeptember 19-től főhadnagy, október 19-től al-, 1849. január 1-jétől főszázados ezredében, május 12-től őrnagy, 24-től a német légió 3. zászlóaljából alakuló 126. honvédszászlóalj parancsnoka. Várfogságot szenved.

⁴⁸ Az 1848 nyarán és őszén a Hunyadi-szabadecsapat lovasságából alakult 13. (Hunyadi) huszárezredből.

⁴⁹ Tiszaeszlár.

⁵⁰ Guyon, Richard (1813–1856), kilépett cs. kir. főhadnagy, 1848 szeptemberétől honvéd őrnagy, zászlóaljparancsnok, november 1-jétől ezredes, dandár-, majd hadosztályparancsnok a feldunai hadseregben, 1849. március 8-tól honvéd vezérőrnagy, Komárom várparancsnok, 1849. június végétől a IV. hadtest parancsnoka, a temesvári csata után a főcsereg ideiglenes parancsnoka. Emigrál, Kursid pasa néven török tábornok lesz.

⁵¹ Poeltenberg, Ernst Poelt Ritter von, (1808–1849), cs. kir. százados a 4. (Sándor) huszárezredben, 1848. november 2-től honvéd őrnagy, december 1-jétől alezredes, 1849. január 1-jétől ezredes, június 7-től honvéd vezérőrnagy, a VII. hadtest parancsnoka. Az aradi vértanúk egyike.

⁵² Gáspár András, Andor vagy Endre (1804–1884), cs. kir. huszárszázados a 4. (Sándor) huszárezredben, 1848. október 8-tól honvéd őrnagy, november 26-tól ezredes, 1849. április 2-től vezérőrnagy, a hónap végéig VII. hadtest parancsnoka. Várfogságot szenved, 1850-ben szabadul.

⁵³ Liptay (Hrobony) Ferenc (1814–1881), kilépett cs. kir. hadnagy, 1848. június 19-től honvéd főhadnagy, szeptember 27-től százados, november 29-től őrnagy, 1849. február 9-től alezredes, dandár-, majd hadosztályparancsnok. Várfogságot szenved, 1869-ben reaktíválják.

14-kén a főhadiszállás Tokajban ütött tanyát. Kmety-osztály Eszlárról Tarcalba ment, hol délutáni 2 órakor megérkeztünk. Mudrányi Ferenc özvegyasszonynál valék szállásolva, szíves fogadtatásban s ellátásban részesültem. A háziasszony férje mint nemzetőr, a kassai csatában⁵⁴ esett el. – Az egész hadsereg azon véleménybe vala, hogy Kassára menend, s ott néhány nyugnapok után a felső vidéket tisztítandja meg az ellenségtől, minthogy hallatszott, hogy Vogel generál⁵⁵ újólág Eperjesre jött Gallíciából; de miután Lengyelhonban parasztzendülés ütött ki, visszavonult, s így talán a mi rendeltetésünk is ennek következtében változott meg. – Ramberg ellenséges generál⁵⁶ osztálya, előbb Götz⁵⁷ és Jablonowski,⁵⁸ kiket az osztály mint politikai foglyokat vitt magával, 4 martii Miskolcra ért, ott néhány nap tartózkodván, elvonult Kövesd⁵⁹ felé.

15. Visszament az egész Kmety-osztály, átkelvén a Tiszán Rakamazra, azon parancscsal, hogy az egész hadosztály Damjanich seregéhez⁶⁰ leend csatolva, ott használandó. Tiszteletünket teendő, Tokajba a tábornokhoz ment a tisztikar – igen szívesen fogadtatánk, s azon hír örvendeztetett meg bennünket, hogy csak a Hunyadi-huszárok, s egy osztály Vilmos-huszár szakad el tőlünk, a szolnoki táborba menendő.⁶¹ – Sajnáltuk ezen bajtársinkat is, kik sanyarúságunkban osztoznak, kikkel összeszokván, vérünkké válnak.

16. Ismét a Tiszán Tokajnál átkelénk, Tarcalon átvonulva – hol a szép özvegyet meglátogattam – jó reggeli[vel] megvendégelteténk. Legyesbényére ment alattami dandár – s így osztályunk Miskolc felé előre – mozgott az egész hadsereg. 17-kén Hernádnémetibe szállásolt dandárom. 18-kán Miskolcon átvonulva, hol a főhadiszállás volt – Görömbölyre. Egész nap havazott.

19-kén reggelre csontkeményen megfagyott, minden hóval vala lepve, a táj januáriusi képet mutatott, mit egy éjszaki csípős szél erősíteni látszott. – Nagy-nagy hosszú mars után az osztály Ábrányban – dandárom meg 2 órával tovább, Tardon 3 órakor megérkezett. Pesti kereskedők azt a hírt hozák, hogy Gyöngyösön ellenség nem lenne, azonban más tudósítások után előőrsei Mezőkövesden túll] állanak – ez utóbbi valóbb, s így holnap talán már szembeszállunk. – Miskolcon tőlünk elvált a Benyiczky-csapat, mely Benyiczky őrnagy vezénylete alatt a 15. zászlóalj 3 századával és néhány gerillacsapattal a hegyek közé, Gömörbe vonuland, ott a nép által már üldözőbe vett Hurban⁶² sereget tönkre teendő.

⁵⁴ A felső-magyarországi hadtest által 1849. január 4-én Kassánál Franz Schlik cs. kir. altábornagy hadteste ellen vívott vesztes ütközetben.

⁵⁵ Vogel, Anton (1789–1871), cs. kir. altábornagy, hadosztály-, majd hadtestparancsnok.

⁵⁶ Ramberg, Georg von, báró (1786–1855), cs. kir. altábornagy, a tartalék hadtest hadosztályparancsnoka, 1849 február–áprilisában egy önálló hadosztály, 1849 júliustól a III. hadtest parancsnoka.

⁵⁷ Christian Götz (1783–1849), cs. kir. vezérőrnagy, dandárparancsnok, 1849. április 10-én helyettes hadosztályparancsnokként halálosan megsebesül az 1849. április 10-ei váci ütközetben.

⁵⁸ Jablonowski, Felix, herceg (1808–1857), cs. kir. ezredes, 1849-ben vezérőrnagy, dandárparancsnok a cs. kir. II., majd a tartalék hadtestben, 1852-től altábornagy.

⁵⁹ Mezőkövesd.

⁶⁰ Ti. a Damjanich János vezérőrnagy vezette III. hadtesthez.

⁶¹ Görgei ezzel kapcsolatban 1849. március 15-én Tokajban kiadott utasítását ld. MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv. 417.

⁶² Hurban, Jozef Miloslav (1817–1882), evangélikus lelkész, a szlovák nemzeti mozgalom egyik vezetője, a cs. kir. csapatok oldalán küzdő szlovák légió egyik szervezője.

Kmety György ezredes hadosztályparancsa, Mezőkövesd, 1849. március 20.
Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Mezőkövesd, 1849. március 20. (március 21.)
Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Dormánd, 1849. március 21. (március 22.)
Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Dormánd, 1849. március 22. (március 23.)
Jelnev, jelszó és tábori hang lista, 1849. március 19-27.

A 22-ik márciusra szóló diszpozícióként aznap az egész osztály Heves felé megindult Besenyőről, hová előtte való nap Kövesdről jött, de Hanyi-pusztáig eljutván, egy futár által vissza, Besenyőre parancsoltatott, hol beszállásolt. – Az említett diszpozíciókint Heves fegyverrel vala az ellenségtől elveendő; de még azon éjjel egy cirkáló által, ki Hevesen megfordult, bizonyossá téteténk, hogy onnan az ellenség Árokszállás felé elvonult, Megfordulásunk annyival inkább meglepő volt, minthogy az ellenség előttünk gyorsan halad hátra. Hírek szerint Kecskemét táján Damjanich az ellenséget megverte.

23-kán az osztály Kerecsendre marsolt, Simon- és Kmety-osztály Gyöngyös felé vonuló országút mellett táborba szállott. A hadiszállás több csapatokkal és az egész lovasság-, tüzérséggel Kerecsenden szállásolt. Vígán égtek tábori tüzeink, azok körül heverészve és dalokat dalolva tölt el az est, míg mindenképp kielégéttük, elaludtunk – a csípős éjkeleti szál dacára. – A szél éjfél után dühösebben kezdé erejét kifejteni, hófellegek darabos pelyhekben eregeték reánk vizes tartalmukat – egypár óra múlva a földszín, tábor hóval vala borítva, s így a remélt tavasz durva télre változott. – Reggeli 7 órakor parancs közölte, miszerint a Kmety-osztály Maklára 1 ½ óránnyira hátra vonul, ott beszállásolandó, s 8 órakor úton valánk, küszködven a széltől hordott hópelyhékkel – 9 ½ órakor Maklárán beszállásoltunk; a református lelkész fogadott hajlékába.

Sokféle hírek szárnyalnak. Ezek egyike szerint az ellenség Hatvan körül vonandja össze erejét – s szándékozik elfogadnia csatát. Mások szerint Pestig szándékozik hátaralni, s velünk megküzdeni Magyarhon birtokáért – a sok reményűek még azt is tudni akarják, hogy a németek poggyászaikat már Budáról Győrbe kezdik szállítgatni.

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Kerecsend, 1849. március 24. (március 25.)

Maklárba március 25-kén 849.

Az ellenség minden tudósítások szerint Hatvannál áll, hol erejét összevonni látszik; sokan állítják, hogy már innen is Pest felé vonul. Az én véleményem oda járul, hogy Hatvan körül leend az eldöntő csata.

Seregünk állása jelenleg következő: a főszereg Vetter⁶³ alatt 21 [ezer] ember erős, ma ér Tiszafüredre, ott a Tiszán átvinuló. – Minthogy Szegedig minden Tisza átjárás elrontva van, s azon felül az átkelés tavaszi időben a mocsáros partokon egy hadsereg által nem oly könnyen kivihető – Vetter seregét Tiszafürednél vezetni át.

⁶³ Vetter Antal (1803–1882), cs. kir. alezredes a 37. (Máriássy) gyalogezredben, szeptember 22-től honvéd alezredes, november 5-től vezérőrnagy, Kiss Ernő távollétében a bánági csapatok főparancsnoka, majd a honvéd vezérkar szervezője. 1849. március 8-tól altábornagy, március 30-ig a főszereg fővezére, a hónap végén megbetegszik. 1849. június 7-től a déli hadsereg fővezére, augusztus elején lemond. Emigrál, 1867-ben hazatér.

A főhadiszállás Görgei hadtestétől Kerecsend – ezek [sic!] osztlályai:

Poeltenberg Kápolnán – és így mint a diszpozíció d[e] d[at]o] 23-ik martii mondja.

Az egész sereg a nyugnapot tartott, Kmety-osztály Makláron – én a református papnál. Az idő esőre változott a tegnapi zivataros esőzés után; a föld fagya egészen felfakadott, az út rossz és feneketlen; a táborozás a sáros földeken majdnem lehetetlen.

Márc. 26-kán az egész osztlály előre tőn mozdulatot. Szalókra egy dandár küldett; kettő pedig Deménden szállítatott be. Némely seregeket kivéven, minden dandár a tegnapi helyén maradt. Vetter seregének előcsapatja foglalta el elhagyott állásainkat – alkalmasint már az egész hadtest átszáll a Tiszán. – A mai mars a gyalogságra nézve ámbár rövid, de mégis kellemetlen volt a nagy sár miatt, miről csak akkor lehet fogalma valakinek, ha kénytelen menve tiporni a sarat.

Bayer József alezredes diszpozíciója, Kerecsend, 1849. március 27. (március 28.)

Jelnév, jelszó és tábori hang lista, 1849. március 29. – április 8.⁶⁴

Görgei Artúr vezérőrnagy diszpozíciója, Kerecsend, 1849. március 28. (március 29.)

Bayer József alezredes diszpozíciója, Halmaj, 1849. március 30. (március 31.)

Bayer József alezredes diszpozíciója, Gyöngyös, 1849. március 31. (április 1.)

Bayer József alezredes diszpozíciója, Kmety György ezredes utóiratával, Gyöngyös, 1849. április 1. (április 2.)

Kmety György ezredes hadosztályparancsa, Gyöngyös (?), 1849. április 2. délben.

Thot százados diszpozíciója, Gyöngyös, 1849. április 2. (április 3.)

Aulich Lajos vezérőrnagy (kivonat) diszpozíciója, Gyöngyös, 1849. április 3. (április 4.)

Március 31-kén vonult be az osztlály Gyöngyösre. Poeltenbergm Gáspár Horton valának. Weissl-colonne⁶⁵ Gyöngyösön.

Április 1-én Kmety-osztlály Patára. Fél óra múlva jelentést vettem, hogy az ellenség Püspöki faluban [van], 2 óra járás Patától előre, azonnal 1 század Hunyadihuszárral előrenyomultam, de Püspökön kívül csak 7 chevauxlégers-t⁶⁶ találtam – ezek láttamra elszaladtak – Csécse helységben még 1 ½ óra előtte délutáni 3 óráig maradt az ellenség, aztán visszavonult Bér felé, onnan a losonci úton Lócnak.

2-kán recognoscirozni⁶⁷ valánk, visszatértünkkel megdördült az ágyú, Hortról Gáspár és Poeltenberg előrenyomultak, s Hatvant elfoglalák; az ellenség csúfosan megszaladt. Aznap délután dandárom egy részével Szücsibe valék menendő. Amint be akarnék kelni, tudósítás jött, hogy az ellenség Apcon van. Erre két század huszárral és a 45-ik zászlóaljjal előrenyomulok; kiküldött cirkálóim jelenték, hogy ott ellenség nem létezik. Előőröket kiállítok, s beszállásolánk.

3-kán Apcon maradánk.

4-kén délután egész osztlály Ecséden vonult össze.

⁶⁴ Az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.-ben nem szerepel.

⁶⁵ Weissl-hadoszlop – Johann Weissl alezredesnek a VII. hadtesthez tartozó önálló hadoszlopa.

⁶⁶ Cs. kir. könnyűlovast (svalizsért).

⁶⁷ Felderíteni.

5-kén éppen az ebédhez ülénk, de csak marhahúst lehetne elkölteni – tüstént indulni kellett. Hatvani dombon felállítatánk csatarendben. Az ellenség bagi pozíciójából nyomult nagy erővel elő. Miklós-huszároktól Zagyván túl támadtak 3 osztály ellenséges lovaságra. Mire az ellenség, amint csapatjai pora látszik, Bag felé vonult vissza délután.⁶⁸

*Gáspár András vezérőrnagy diszpozíciója, Aszód (?), 1849. április 6. este háromnegyed 6 órákor.⁶⁹
Görgei Artúr vezérőrnagy napiparancsa, Gödöllő, 1849. április 7.*

Az éjet 5-kéről 6-kára a hatvani szőlők alatti táborba tölté Kmety-osztály. Másnap, azaz 6-kán Gáspár-hadtest Hatvanról indult ki, elől] Kmety-osztály csatarendben Hatvantól Bagig; de az ellenség a legjobb felállásokat odahagyván, sehoh se ütközheténk, Bagon túl Kmety két részre osztá osztályát, balról a hegyek ormán vezeté ágyúival az egyik részt, a másik vezérletét reám bizá – ezen erővel vala Gödöllő megtámadandó, és pedig a híres felállás, a besenyői⁷⁰ kolostor [felől]. – Csatarendben nyomultam elő, a szoroson előhaladván a vadaskerti csárdáig, itt megállítottam Gáspár tábornok, hadtestvezérünk által – ki visszaparancsolván és táborba szállani rendelt; – mire a hátra lévő két osztály táborba is szállott. – Erre az ágyúk megdördültek, Klapka, Damjanich serege ütötte a bicskei ütközetet⁷¹ – Kmety megérkezvén, az említett kolostorhegyen támadni kezdett, de miután az országúton senkit előnyomolni nem látott, a támadással felhagyott.⁷²

7-kén Gödöllőt kelle minden áron bevenni, Kmety-osztály 3 részre oszlott, balszárnyat Gergely,⁷³ centrumot Kmety, – jobbszárnyat Újváry dandárnok vezérlé – ez utóbbi feladat volt a sűrű erdőn, mély völgyeken, meredek és magas bérceken átvonulni – s így a támadás pillanatába a besenyői kolostor mögött teremni – Jól vala elrendezve, sikert várhatunk – minden a legpontosabb összhangzással történt; – de fájdalom, az ellenség esze nélkül futott, úgyhogy lövéseink utól] nem érheték. – Bevonultunk Gödöllőre, a nép örömrivalgási s örömkönyei közt – a huszárok már túlhaladtak, vezényletem alatti gyalogság elől nyomulván be – a nép felém tódult, s örömében még a kengyelvasamat is csókolák. – Feladatomból lón seregemmel a városkát katonailag elfoglalni. – De alig történt meg felállásom, az ellenséget üldöző csapathoz rendeltettem – az én seregem egyedül a gyalogságtól. – Az előrenyomulás a Gödöllő és Kerepes között történt, ezt gyalogságom átkutatá. – Kiervén Kerepes hegyén, az ágyúk az ottani hegyekre felvonattak, s az illanó ellenségre tüzelni kezdettek, mire ő is állást vőn, s ágyúit reánk igazítá, de hála, siker nélkül, a mi ágyúink azonban nagy kárt tettek soraikban. Kerepest szinte katonailag

⁶⁸ Az összecsapásban magyar oldalról négy huszárszázad, cs. kir. oldalról két–két dzsidas- és könnyűlovas század vett részt. A magyar veszteség 58 halott és 33 fogoly volt – több mint az április 2-i hatvani ütközetben.

⁶⁹ Az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.-ben nem szerepel.

⁷⁰ Máriabesnyő.

⁷¹ Valójában az április 6-i isaszegi csatáról, s nem az április 4-i tápióbicskei ütközetről van szó.

⁷² A történetekre lásd *Thurzó Miklós*: Kmety [sic!] György. Hazánk. Szerk. Abafi Lajos. 10. köt. Bp., 1888. 117–118. p.

⁷³ Gergely János (1812–1864), cs. kir. főhadnagy a 34. (Porosz herceg) gyalogezredben, 1848. június 19-től százados a 10., október 20-tól őrnagy a 9., decembertől a 10. honvédszászlóaljban, március 5-től alezredes. Várfogságot szenved.

állám el a gyalogsággal – a huszárok a külső előőrsoket állíták fel. – Az ellenség Pestre vonult be, kívül hagyván védcsapatját előőrsul. Tudósítások szerint átvonult Budára, mi arra jogosít jóslani, hogy Pestet s Budát is elhagyandja. – Parancsunk van jelenleg 11 1/2 óraker készen lenni az indulásra – merre, nem tudjuk; Pestre be-e² vagy Vác felé? Az egész magyar hadsereg: Gáspár, Klapka, Aulich,⁷⁴ Damjanich hadtestek, e tájon van összevonva, mintegy 42 ezer ember, számos ágyúkkal; s jó lovassággal.

*Jelnév, jelszó és tábori hang lista, 1849. április 9-14.*⁷⁵

*Jelnév, jelszó és tábori hang lista, 1849. április 15-31.*⁷⁶ [!]

8-kán – Húsvét napján, Kerepesről alattami sereggel Fótra indultam déltájban; az osztállyal találkozáván Magyaróton,⁷⁷ ahová csapatom csatolám, s előbbi dandárom vezényletét átvettem.

Esti 1/2 6 óraker érkezett meg az egész Gáspár-hadtest Fóton, annak keleti részén tábort ütött. Kmety-osztály a jobbszárnyon, dandárom a második csatarendben; hűves tanyánk vala.

9. délután az egész hadtest a fentebbi táborból elindult, s Dunakeszi alatt ütötte fel a tábort; dandárom az első vonalban a jobbszárnyon.

10-kén délutáni egy óraker [az egész]⁷⁸ hadtest 2 osztálya csatarendben Pest felé indult; Kmety a vasúton, Poeltenberg Fót felé. Aulich-hadtest Kerepestről nyomult Cinkota, s így a Kővágó⁷⁹ felé. Az egész nem vala egyéb, mint egy demonstráció – osztályunk Palotán túl csatarendben állott fel, s ekképp nyomult elő; a huszárok tevék hat ágyúval az előcsapatot. A balszárnyon megkezdett az ágyúzás, s csakhamar az egész vonalon közönséges lőn, az ellenség minden ponton hátrált. Pestre utánnok benyomulni semmi előnyt nem adhatott, mivel Pest birtoka Buda nélkül haszontalan; – azért illő renddel táborunkban vonultunk vissza, éspedig bőrig átázva, mivel az egész idő alatt szakadatlanul esett.

Amíg e két hadtest itt működött, Klapka-hadtest 10-kén Vácnak tartott; az ottani németeket keményen megtámadta, s onnan őket elűzte; zavart volt a németek futása.⁸⁰ 10-kén délutáni 6 óra tájban három gőzös ment Vác felé a Dunán. Traub⁸¹ ágyúgolyóval köszönték [sic!]; az első tetemesen sérült lőn, viasszaszaladni kényszerültek.

⁷⁴ Aulich Lajos (1793–1849), cs. kir. alezredes a 2. (Sándor) gyalogezredben, 1848. október 24-től ezredes, hadosztályparancsnok a feldunai hadseregben, 1849. február 25-től vezérőrnagy, március közepétől május végéig a II. hadtest parancsnoka, július 14-től a Szemere-kormány hadügyminisztere. Az aradi vértanúk egyike.

⁷⁵ Az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.-ben nem szerepel.

⁷⁶ Az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.-ben nem szerepel.

⁷⁷ Mogyoródon.

⁷⁸ Kihúzáva.

⁷⁹ Kőbánya, Steinbruch.

⁸⁰ Valójában Vácot a III., Damjanich János vezérőrnagy vezette hadtest, s nem Klapka György I. hadteste foglalta el április 10-én.

⁸¹ Traub Kálmán, 1848. november 11-től hadnagy a honvéd tüzérségnél. 1849. január 23-tól főhadnagy, a 3. hatfontos gyalogüteg parancsnoka a feldunai (VII.) hadtestben. A június 19-i és július 23-i kimutatás szerint a 9. hatfontos üteg parancsnoka a Kmety-hadosztályban.

12-kén⁸² Aulich és Gáspár két osztálya a tegnapi játékot ismétlé; dandárom vadászai egészen az Ördögmalomig nyomultak elő. Az ellenség lovassága több katonát veszített, Asbóth huszár alezredes⁸³ Csorich altábornagyot⁸⁴ személyesen vágta le⁸⁵ – részünkről csak egy ágyúsló esett el. Este ismét táborunkban valánk.

Azon esti 10 órakor a hadtest Vác alá vonult, hol

13-kán⁸⁶ reggeli 5 órakor megérkezett. Táborunk a fa hiánya miatt kezdetben hideg volt; de utóbb elegendő tűziszter szállított, s így helyzetünk tűrhetővé vált.

14-kén reggeli 6 órakor Gáspár-hadtest két osztálya, Kossuth⁸⁷ és Poeltenberg N[agy]oroszi felé megindítottak. Kmety megállott a táborban, és csak 10 óra tájban vonult be Vácra, kint hagyván előőrseit.

Az ellenség állása ma ez: főhadserg a Rákoson áll, közel a városhoz, jó pozíciókban, enenk tartaléka Budán. Egy dandár Sz[en]tAndráson,⁸⁸ Esztergomban egy más, Visegrád vidékéni szoros a Duna jobb partján vadászok által van elállva, hol ágyúk is vannak kiszégezve; azért seregünk előnyomulása a verőcei útszoroson veszedelmes lenne, miért is az ipolysági út választatott Klapka és Damjanich serege Komárombani nyomulására. Hihető, hogy Komárom felmentetik az ostromzár alól e két hadsereg által; átnyomuland a Dunán, s Buda felé fog működni; amíg Bem Soroksár felől, Aulich a kerepesi részről, mi pedig, Kmety-osztály, Vácról indulandunk Pest megtámadására.

15-kén Vácon, szinte 16., 17., 18., 19., 20., 21., 22-kén.

19-én üttetett a n[agy]sarlói⁸⁹ csata, melyben seregeink fényes és eldöntő győzelmeket vívtak ki. Részt vett ebben Klapka-, Damjanich- és Gáspár-hadtest két osztálya. Ez utóbbi seregbeli Kmety-osztály Vác elfoglalására, s annak, mint egy igen fontos stratégiai pontnak őrzésére rendeltetett.

Aulich- és Asbóth-hadtestek⁹⁰ Cinkotán állanak, feladatok az ellenséget gyakran nyugtalanítani, s figyelmét magára vonni, hogy ezáltal seregeink stratégiai mozdulatai takarva legyenek. 16-kán egészen a pesti városerdőbe nyomult, mai nap, 22-kén előőrsei majd' Pest alatt állanak.

13-kán és 18-kán erős ellenséges csapatok vonultak felfelé a vörösvári úton Óbudáról, elsőbket látni lehet a Vác alatti táborunkból.

⁸² Valójában április 11-én.

⁸³ Asbóth Lajos (1803–1882), kilépett cs. kir. százados, 1848-ban nemzetőr őrnagy, 1849. január 26-tól honvéd alezredes, Debrecen katonai parancsnoka, majd egy önálló hadosztály parancsnoka, április 18-tól honvéd ezredes, május 23-tól a II. hadtest parancsnoka. Görgői június 20-án leváltja, július 9-től a tartalék hadosztály, majd hadtest parancsnoka. Várfogságot szenved, 1862-től az osztály titkosrendőrség besúgója. – Asbóth nem volt huszártiszt.

⁸⁴ Csorich von Monte Cretto, Anton, báró (1794–1864), cs. kir. altábornagy, a II. hadtest hadosztályparancsnoka, majd április végétől hadtestparancsnoka, 1850-től cs. kir. hadügyminiszter.

⁸⁵ Álhír.

⁸⁶ Valójában április 12-én.

⁸⁷ Kossuth Sándor (1816–1855), nyugalmazott cs. kir. huszár főhadnagy, 1848. június 13-tól az I. honvédszázalaj századosa, december 18-tól őrnagy, 1849. január 5-től dandárparancsnok a feldunai hadtestben, április 2-től alezredes, majd hadosztályparancsnok a VII. hadtestben. Várfogságot szenved.

⁸⁸ Tí. Szentendrén.

⁸⁹ Nagysallói.

⁹⁰ Az Aulich Lajos vezérőrnagy vezette II. hadtest, ill. az Asbóth Lajos alezredes vezette 12. hadosztály.

22-kén parancsot adtam a verőcei előrsön álló vadászosztály parancsnokának Szob helységről bizonyos tudósítást szerezni, vajon jelent-e meg ott ellenség?

Jelenleg Esztergomban sok ellenséges sereg áll, mivel a sarlói csatában az ellenség arcállása derékban Damjanich serege által kettészakasztott, ennek egyik része, a jobbszárny, Esztergomba menekült. Ugyanezen menekvőket Gáspár, ki balszárnyunkon állott, de még a sarlói csatában részt nem vehetett, megtámadta, sokat leejtven, számosan közülök fogott – tömérdek poggyászszeret.

A visegrádi szorost a Duna jobb partján az ellenség őrzi; basaharci csárda körül az út mellett ágyúkat szögezett ki; ezen ágyúk minden mozdulatot a Duna bal parti országúton, úgy a vaspályán akadályozhatják. Dömösdről⁹¹ recognoscirozás végett néhány dereglével [sic!] átszáll az ellenség Szob-, részint úgy Visegrádnál N[agy]Marosra.

Minthogy az ellenség az egész szorost ekkint bírja – Párkányig utána nyomuló seregeink az [sic!] Garam, Ipoly folyamain elrontott hidak miatt, nekünk kezet nem nyújthatván, történhet, hogy a német Dömösdnél Szobba egy tetemes erő deregléken átszállít, s minket itteni állásunkban megtámadhat – mit azonban elfogadjuk. [sic!] Vác előtt elnyúló sziget is elfoglalva van az ellenség által – előőrsei a Duna-parton állanak. – Pénteken két lövést tőn rájuk egyik, Duna-parton a püspöki kerben kiszegzett 6 fontosunk.

23., 24., 25., 26., 27. Tegnap dandárom egyik zászlóalja (2-i beszercei) N[agy]maroson át a Duna balpartján 3 ágyúval és 1 század huszárral Mikovini őrnagy⁹² vezénylete alatt nyomult Párkány felé előre.

Az ellenség 24-kén odahagyá Pestet és a S[zen]tendrei-szigetet, Visegrádot, S[zen]tendrét – így Esztergomot, a Duna e vidéki jobb partját egészen. Egyes cirkálók azonnal benyomultak Pestre, a lelkesedés huszárjaink megpillantására a legnagyobb fokára hágott; a nép rivalgott örömeiben, mindenütt nemzeti lobogók tűzettek ki, a honleányok koszorúzá, felszalagozá, kendőzék huszárjainkat; a bokréték és koszorúk minden nemével tértek vissza a táborba.

25. Egy zászlóalj Dom Miguel⁹³ nyomult be Pestre, a Duna-parton egy előőrséget kiállítandó. A vaspálya megnyitott, több honvédtiszt késéretében ezen berándultam Pestre 34 perc alatt Vácról. A váci országúton, ahogy előhaladok, a nép éljenekkel fogadott, a hon leányai koszorúkat és bokrétákat osztogattak; minden bókolt a honvédnek, s éjenezteté a lelkes hadsereg tagjait. A pillanat szép és nagyszerű volt. Ósbuda várfokán lobogott még a fekete-sárga zászló, Buda még az ellenségtől megszállva, ágyú a várfokon, előőrsei a Duna-parton; a hajóhíd azon éjjel elégettetett, romjai még

⁹¹ Dömösdről.

⁹² Mikovényi Károly (1813–1898), cs. kir. főhadnagy a 2. (Sándor) gyalogezredben. Októberben ezredével csatlakozik a honvédsereghez. November 17-től a Trencsén megyei nemzetőrség őrnagya. 1849 januárjában a bányavárosokban csatlakozik a feldunai (VII.) hadtesthez. Február 5-től a 2. beszercebányai (később 124. sorszámot kapott) honvédzászlóalj parancsnoka. Június 13-án a csornai ütközetben térdlővést kap, fél lábát amputálják. Június 19-én kitüntetik a Magyar Katonai Érdemrend 3. osztályával, majd alezredessé léptetik elő. Várfogságot szenved.

⁹³ A cs. kir. 39. gyalogezred viselte Dom Miguel portugál trónkövetelő nevét. Az ezrednek az 1. zászlóalja szolgált a II. hadtestben.

11 órakor füstölögtek. A Lánchíd mind a két szélén felszedetett, éspedig Clark építőmester⁹⁴ által, a németek parancsára.

27-kén Vácon. – Ittlétünk sok szívességben részesült a lakosok részéről; bálunk volt három, éspedig igen élénk; fájlalta mindenki odébb indulásunkat, mi is.

28-kán déli 12 órakor történt a Duna bal partján vezető országúton. Gergelydandár Visegrádnál, Újvári-dandár, nagyobb része és lovasság Szobnál szállított át a Dunán. Dandárom Maróton szállásolt be, hol csak éjféle 12 órakor érkezett meg. Ez nap útközben értettük Carl hadnagy⁹⁵ futár által hozzánk küldött [leveléből], hogy Komáromnál a híd elkészült, ámbár az ellenség a szőnyi szőlők közt ágyútelepeiből tüzes golyókkal lövöldözé munkásainkat; 25-ikén⁹⁶ hajnalban átkelt seregünk egy része a hídon, megtámadta vitézül a szőnyi sáncokban fészkelte németeket, s őket onnal [sic!] kiveté – a vörössapkások⁹⁷ voltak a legelszántabb támadók. Az ellenség visszavonult.

29-én vasárnap Kmety-osztály bevonult Esztergomba. A nép örömrivalgások közt fogadott; koszorúkat és virágbokrétákat hányta honvédeknek.

30-án nyugnapunk volt, mit is a 2-ik besztercei zászlóalj tisztikara által adott bállal ünnepeltünk. Számosan jelentek meg a szépek és csúnyák. – Fekete prépost úrnál voltam szállva, részesülvén a legkitűnőbb magyar szívességben.

1. májusba, hétfőn délutáni 2 órakor Dorogra indulánk, alkalmasint a budai országotat földözendők.

*Jelnév, jelszó és tábori hang lista, 1849. május 1-15.*⁹⁸

2-ik májusba az osztály Vörösvárra vonult, az egész Görgői alatti hadsereg velünk egyenlő magasságban Buda felől.

3-kán Üröm alatt táborozott az osztály.

4-kén reggeli 9 órakor indult meg táborunk, Kmety-osztály képezé a balszárnyat; rendeltetésünk vala a Vízivárost megtámadni, az ottani elpallizírozott⁹⁹ hídfőből az ellenséget kilökní. Ezen nap nevezetes leend a magyar történetkönyvekben, nevezetes sok család és egyén életében; ezen nap vala kezdete Buda vára – egy zsarnok fejedelem, kit a hű magyar nemzet is 300 évek óta fejedelmének ismert – zsoldosa kezéből kicsikarásának. A támadás megkezdett – de fájdalom, nem sikerült – mit igazán megvallva, ki nem számított rendeledeknek tulajdoníthatni, mivel ezáltal zavartatott meg az egybehangzás. Sokak ennek a részleteit, mit egy csekély jegyzőkönyvbe fel se tehetni. Mint említém, az elkarózott hídfő vala Kmety-osztály által elveendő, s Duna melletti vízgép öszverombolandó. Aulich a S[zen]t Gellért hegyét foglalta el; Klapka-sereg a

⁹⁴ Clark, Adam (1811–1866), skót mérnök, a Lánchíd építője, a budai alagút tervezője és építője.

⁹⁵ Ismeretlen személy, Bona Gábor tisztí adattáiraiban nem szerepel.

⁹⁶ Helyesen: április 26-án.

⁹⁷ A III. hadtestben szolgáló kassai 9. zászlóalj, amelynek katonái nem kék, hanem vörös sapkát hordtak.

⁹⁸ Az MNL OL Görgey-lt. Hadparancs jkv.-ben nem szerepel.

⁹⁹ Cölöpvédmművel elsáncolt.

Krisztinavároson túli magasokat; Damjanich-sereg Knezić¹⁰⁰ által vezetve – minthogy Damjanich lába törése miatt Komáromba maradt¹⁰¹ – a Városmajor felől. A seregek illő renddel nyomultak elő, s helyeiket elfoglalák; golyóhatáson kívül csak Kmety-osztály nyomult be a Vízivárosba a nép éljenzései s örömrivalgása között, Kmety-osztály menetrendbe vala, Gergely-dandár, ezekben a 10., 23., 33-ik zászlóaljja, Újváry-dandár 45. és 2-ik beszercei zászlóaljja, ez utóbbi dandárból a vadászok egy század huszárral, két löveggel képezék az előcsapatot. A huszárság az utócsapatot képezé. Parancsunk vala csak a Király téri¹⁰² nyomulni elő, s ott a további parancsot bevárni; azonban itt tőlünk a 23. és 33-dik zászlóalj elszakadt, jobbra felfelé húzódván a Bécsi-kaпуhoz vezető úton.

Kmety a magyar vadászokkal és a 10-ik zászlóalj egy századával a Fő utcán előnyomult a barikádokat a hídfőnél megtámadandó. Dandárom utána nyomult, egész a Bomba téri¹⁰³ hol elejét megállítani rendeltetett. Az idő, midőn az történt, délutáni egy órakor lehetett. A Bomba téren két ágyúval fogadtatott előcsapatunk, melynek két kartácslővése semmi kárt nem tett embereinkben. A nép közül, kiket a kíváncsiság kicsalt, elesett egy 21 éves özvegyasszony, egy kofaasszony – s ott álló fiakernek két lova. Ez volt a legelső véres jelenet.

Kmety minden más rendelet hátrahagyása nélkül Pongrácz őrnagy¹⁰⁴ vezénylete alatt előre vezeté a vadászokat, és mint említettett, a 10-ik zászlóalj öt századát. Vigan, rohanó harcúgygyal haladott e rohanó csapat elő a pallizádák felé, de még oda nem érhetvén, már számosan közülök elesetek, s így kénytelen lőn e rohamcsapat a közellevő házakban, mellékutcákban menekülni. A mellékutcák, melyek a Fő utcát keresztül vágják, a Várhegyről többnyire egyenes vonalba vonulnak le egészen a Dunáig, s így az ebbe menekültek tökéletesen a vár faláróli ellenség tüzének kitéve. Nem is soká késett az ellenség a vár falaira oly helyekre, hová ezen keresztutca nyílások szolgáltak, hatfontos lövegeket és vetágyúkat¹⁰⁵ vonatni – ezekkel embereinket keresztűzbe veendő. Így állott a csata délutáni 4 óráig. Ekkor parancsot vőn a 45-ik zászlóalj az előnyomulásra. Niczky zászlóaljparancsnok vezénylete alatt a Fő utcán előnyomulni rendelém az 1., 2. 3. és 4-ik századot; az 5., 6. századot pedig magam vezetém egy más, a Fő utcá-

¹⁰⁰ Knezić Károly (1808–1849), cs. kir. százados a 34. (Porosz herceg) gyalogezredben, 1848. október 30-tól őrnagy és zászlóaljparancsnok, december 18-tól alezredesi rangban az ezred parancsnoka. 1849. március 13-tól ezredes, a III. hadtest hadosztályparancsnoka, a tavaszi hadjárat után a hadtest parancsnoka, május 7-től vezérőrnagy. A peredi csata első napja után, június 20-án Görgei leváltja, július közepétől a „tiszai megfigyelő hadtest” (egy gyenge dandár) élén a tokaji átkelőt fedezte. Az aradi vértanúk egyike.

¹⁰¹ Damjanich 1849. április 28-án kocsijával felborult a komáromi sánctáborban, s nyílt lábtörést szenvedett.

¹⁰² A mai Bem József tér a II. kerületben.

¹⁰³ A mai Batthyány tér az I. kerületben.

¹⁰⁴ Pongrácz László (1822–1890), nemesi testőr, 1848. szeptember 21-én hazatér. Október 3-tól főhadnagy, október 19-től százados a 23. honvédszászlóaljban. December közepétől alakulatának parancsnoka, 1849. január 12-én őrnaggyá léptetik elő. Buda bevételénél kitüntetik a Magyar Katonai Érdemrend 3. osztályával. Májustól dandárnok az önállóvá vált Kmety-hadosztályban, végül alezredes. Emigrál, a kiegyezéskor hazatér. 1869-től alezredes, 1871-től ezredes, 1878-tól vezérőrnagy a magyar királyi honvédségnél, 1882-ben altábornagyi címmel nyugalmazták.

¹⁰⁵ Tarackokat (Haubitza).

val parallel vonuló, és a Halpiacra¹⁰⁶ nyíló utcán.¹⁰⁷ Ezen piac nyugati része védve volt egy rend alacson házak által, melyek fedezete alatt a két említett századot felállítám. Az ágyúgolyók az említett házak fedelében ütközve, ropogással és süvöltéssel haladtak el fejük fölött. Mint az előrenyomuló 4 század a Fő utcán vidor¹⁰⁸ kartácstűzzel fogadtattott, s így a palezádok megrohanása ily messziről sükeretlen lőn, mint sükeretlen volt az előcsapat támadása, a 4 századot a házkapuk alá s a keresztutcákban menekülni parancsolám. A hely, hol ez történt, a parochiális templom¹⁰⁹ és Halpiac volt. – A vár ágyúi zápoként szórták ide kartácsjaikat és gránátjaikat – sok emberem itt elhullott – azért a visszavonulás a Bomba térre, mi csak egy órai tűzben állás után történhetett, elkerülhetetlen szükséges lőn. A zászlóalj itt csak néhány percig pihent, azonnal ismét előrenyomult, és pedig a halpiacra; két század, a 3. és 4-ik a kapucinus kolostoron átkelvé, közel a palizádákhoz egy keresztutcában és a házak kapui alatt állott fel, a 10. zászlóaljat és a vadászokat, kik közül felénél több már elszéledt, gyámolítani. 4 század a Halpiacon alacson házak által fődözve állott, a lövöldözés a projektilok¹¹⁰ minden nemeivel reánk, házakra, s így minden irányban folyvást tartott.

Ezen állásba valánk egész 10 ½ óráig, legénységünk a fenneb említett helyeken, mi, tiszték a zárda refektóriumában – Kmety osztályparancsnok még 2 századot előreparancsolt a palizádék felé, ezekkel én is előrementem. Az éjjel a golyózáporban töltők, én egy rossz kapu alatt. Hajnalba esni kezdett, átázva hátramentem, egy házban magamat szárítandó.

9 órakor a lövöldözés borzasztóan kezdődött, s egész 11 óráig tartott, amikor a legnagyobb fokát érte el. Legényeink ingadozni kezdettek, s több egyes apróbb állásba vissza is vonultak, de ismét előre nógattattak. Ekkor az ellenség több ízben kirohant a palizádák közül, de visszautasított mindenkor. A vár Vízi-kapujából is sok ellenséges Jäger¹¹¹ jött ki, a falakhoz legközelebbi házokat elfoglalván, reánk innen tüzeltek, ezek megkésérték a keresztutcákon lerohanást, de mindenkor visszautasítottak, mivel minden ily utcaszögleten őreim állottak – hátrább a házak alatt készségeben a rezervák. Délutáni

3 óra után újra borzasztóan kezdődött a bombáztatás, mely esti 8 óráig tartott – a kár az egész Vízivárosban roppant volt.

Esti 10 órakor 5-kén egész Kmety-osztály, miután 36 óráig folytonosan tűzben állott, visszavonult Buda-Újvárosba, hol az utcán fegyvereinket gulyába [sic!] rakva, töltők az éjjelt.

6., 7., 8., 9., 10. ezen állásba valánk, előőrjeink közel a Bomba térhez – az ellenség naponkint majd Pestet, majd a Vízi-, majd a Krisztinavárost ágyúztatát, több ízben tüzet gyújtott, mi addig égett, míg magától el nem aludt, mivel valamint észrehevé, hogy a lakosok oltással foglalkoznak, azonnal oda hagyta¹¹² [sic!] gránátjait.

¹⁰⁶ Nagy valószínűséggel a mai Corvin tér.

¹⁰⁷ Ez valószínűleg az akkori Oskola, a mai Iskola utca lehetett.

¹⁰⁸ Élénk.

¹⁰⁹ Az Árpád-házi Szent Erzsébet plébániatemplom (ma: Budapest, I. kerület, Fő utca 32.)

¹¹⁰ Röppentyűk, rakétalövedékek.

¹¹¹ Vadász. – A budai vár védelmében nem harcolt cs. kir. vadászalukat.

¹¹² Valószínűleg: oda hánytá.

11-kén reggeli 7 órakor mintegy 400 ember kitört a palizádok közül, és egész a Nyúl-kaszárnya kórházig¹¹³ előnyomult, de innen tetemes veszteséggel visszaveretett, több reconvalescens¹¹⁴ vele visszament a várba – alkalmasint csak ez vala célja.

13. reggel ismét kitört, de véresen visszautasított.

A 4- és 5-ik csatában a 10. zászlóaljtól megsebesült 7 főtiszt – sok ember sérült és elesett. A vadászoktól 41, a 45-dik zászlóaljtól 58 esett el és sérült meg.

13-kán estvéli 8 órakor újra megkezdődött az ellen részéről a bombáztatás, borzasztóan tartott éjfélig, Pesten 3 helyen égett, ezen felül a Vízi- és Krisztinavárosba Budán. – A kár felszámíthatlan, a nép ingerült, átkozza a császárt, németet, horvátot – a lakosság vagyonokkal kivándorol a városból – a budaiak Óbudára, Szugligetre [sic!], a pestiek a városerdőbe – s a közel falukra. Részünkről az ágyútelepek lassan készülnek, a faltörő ágyúk, mozsarak, késedelmesen szállítatnak Komáromból, szinte oly késedellel vonatnak be a batteriákba.¹¹⁵

14. Reggeli tizedfél órakor¹¹⁶ még minden csendes – a lakosok tömegestől sietnek a városba rombolt házaikat megtekintendők, s még feltalált holmikat [sic!] megmentendők.

15-kén estvéli 11-kor Kmety-osztályból 2 század vadász, 2 század 10-ik zászlóalj-ból két ágyúval Traub főhadnagy alatt, előrenyomult a palizádák felé az ellenséget nyugtalanítani – a támadás erélyes volt, az ellenség kevés tűzzel válaszolt, azonban a Vízivárosban ismét gyűjtött. – Reggeli 2 órakor a mieink, dolgok végezése után, visszavonultak.

16-kán kezdetett meg a várlövetés. A Fehérhegy¹¹⁷ a Krisztinaváros mögött egy jól épített ágyútelepből öt 24 £-tos¹¹⁸ dolgozik a Krisztinaváros felé eső várfalakra, közel a Fehérvári-kapuhoz; mint mondják, a legjobb sikerrel. A S[zen]t Gellért hegyen három telep van öreg ágyúkkal és mozsarakkal rakva, a Kis-Svábhegyen is van egy telep – úgy egy más a téglakemencék megett, ez 30 £-tos gránátokat hány a legjobb sikerrel. Az ellenséges ágyúk elhallgattak a bástyákon, senki ott nem mutatkozik. Mondják, hogy belül az utcákban és házakban dolgozik. – Esti 9 óra tájban a királi palotát egy Gellérthegyről vetett bomba meggyújtotta – s csakhamar lángba is borítá; az ácsorgó nép örömet nyilvánítá, megjegyezvén, „úgysincs király, minek a vár”; – a Vízi-kapunál egy más, kisebb épület égett. A lövöldözés részünkről egész éjen át tartott.

17-kén – szünet nélkül lövetett ágyútelepeinkből a Vár; a rés elegendő nagynak s járhatónak találtatott, azért az áttalyános rohanás megrendeltetett.

Aulich Tabán, Nagysándor¹¹⁹ Krisztinaváros, Knezić serege a Bécsi-kapu felől vala rendelve a támadásra, amíg Kmety-osztály a Vízivárost, a palizádokat rohanta meg. –

¹¹³ A Három Nyúl laktanya a mai Vitéz utcában.

¹¹⁴ Lábadozó.

¹¹⁵ Ütegállásokba.

¹¹⁶ Azaz fél tűzkor.

¹¹⁷ Kreidenberg, a Naphegy és a Kis-Gellérthegy közötti terület.

¹¹⁸ Fontos.

¹¹⁹ Nagysándor József (1804–1849), kilépett cs. kir. százados, 1848. június 19-től nemzetőr őrnagy, november 1-jétől alezredes, egy, többnyire nemzetőri alakulatokból álló dandárral Temesvár környékén működik. 1849. január 25-étől ezredes, hadosztályparancsnok a bánsági, majd a III. hadtestnél. A tavaszi hadjáratban a főszereg lovassági parancsnoka, április 7-étől vezérőrnagy, a hónap végétől az I. hadtest parancsnoka. Az aradi vértanúk egyike.

Ágyúink folytonosan durrogtak, az ellenség élénken viszonzá, éjfél utáni egy órakor megszűntek lövegeink durrogni, mi jel vala a támadásra. Honvédeink fegyverropogás közt bátran nyomultak elő, de fájdalom, az ostrom nem sikerült. Az ellenség oly élénken tüzelt minden lövegeiből, hogy a falak megmászása lajtorjákon lehetlen volt.

18-kán ágyúlövések váltattak, estvefelé sűrűbben. Óbudára nagy zápor omlott le, úgy az egész vidékre, a táborozókat megáztatta – a víz a hegyekről oly rohammal omlott le, hogy Buda-Újvárosból a Szugligetbe átmenő 18 takarmányos szekereket marhástól lehömpölygette.